

наша слова

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 34 (1393) 22 жніўня 2018 г.

Памёр Хведар Нюнька

15 жніўня памёр Хведар Нюнька, сябар Рады і адзін з заснавальнікаў ЗБС "Бацькаўшчына", вядомы беларускі грамадска-культурны дзеяч у Літве. Яму было 90 гадоў. Смерць сталася наступствам сур'ёзнай траўмы, атрыманай у верасні мінулага года.

Хведар Якубавіч стаяў ля вытокаў Таварыства беларускай культуры ў Літве, якое ўзначальваў дваццаць пяць гадоў, ад моманту заснавання, спрыяючы араджэнню, захаванню і пашырэнню беларускай прысутнасці ў Літоўскай Рэспубліцы. Дзякуючы дзеянасці спадара Хведара, у Вільні сёння працуе беларуская гімназія, імёнамі славутых беларусаў названыя некаторыя вуліцы горада, на магілах беларускіх дзеячаў усталяваныя помнікі і дзясяткі мемарыяльных дошак, а таксама захаванае месца забойства Кастуся Каліноўскага на Лукішскім пляцы. Пад кірауніцтвам Хведара Нюнька Таварыствам беларускай культуры быў праведзены пяць Канферэнцый беларусаў Балты.

Хведар Нюнька ўражаваў сваёй настомнасцю, энергічнасцю і меў актыўную грамадзянскую пазіцыю, заўжды браў актыўны ўдзел у грамадскіх акцыях і кампаніях - выступаў у абарону беластоцкай

газеты "Ніва", у падтрымку Дома Марыянаў у Лондане, дапамагаў усталёўваць крыкі ў Курапатах... Усяго не пералічыць.

З "Бацькаўшчыны" Хведар Якубавіч быў ад самага пачатку і не пакідаў Згуртаванне без падтрымкі нават у самыя неспрыяльныя для арганізаціі перыяды. Ён быў вер-

ным сябрам і паплечнікам нашага Згуртавання. Смерць Хведара Нюнькі для нас - непрапраўная страта.

ЗБС "Бацькаўшчына" выказвае спачуванні родным спадара Хведара, а таксама ўсім, хто яго ведаў. Мы шчыра смуткуем разам з вами.

Управа МГА "ЗБС "Бацькаўшчына".

ЗЫХОД У ВЕЧНАСЦЬ

Не жыве больш наш знакаміты грамадска-культурны дзеяч, вядомы ў Віленшчыне і ў Беларусі, спадар Хведар Нюнька. Памёр 15-га жніўня. З 1989 года па 2014 ён кіраваў Таварыствам беларускай культуры ў Літве (ТБМ). Калі ў пачатку 2000-х Масква і яе прыхлябай узяліся нішчыць беларускія арганізацыі ў замежжы, то найперш дзякуючы пазіцыі і энергіі Хведара, ТБМ было ўратавана ад расколу і перакупу і па сённяшні дзень стаіць на адра-

джэнцікіх пазіцыях актаў 25 Сакавіка і 25 Жніўня.

Хведар Нюнька быў энергічны і крэпкі чалавек. На здароўе не скардзіўся. Бацька ягоны пражыў 96 гадоў, працуячы і не хварэючы. Г Хведар мусіў бы пражыць не менш, калі не збег няшчасных выпадкаў. Другога выпадку ягоны арганізм не перажыў. Вельмі шкада. Хоць яму было ўжо 90 гадоў, але смерць сталася заўчаснай. Такі, магчыма, лёс Хведара. Беларускія грамадства панесла страту. Яшчэ шмат што было не зроблена, не ўспомнена, не запісана, не апублікавана.

Мне запомніўся ягоны расповед, як у 1944 годзе ў Вільні, куды ён толькі што пераехаў і жыў у добра мне вядомым доме на Завальний, аднойчы на світанкі па-

чулася хорам спяваная жаўнерская песня-гімн "Мы выйдзем шчыльнымі радамі". Зірнуў у вакно: па вуліцы калонаю ішлі жаўнеры БКА (гэта быў якраз аддзелы Барыса Рагулі), якія ўступілі ў Вільню і крохылі далей у Прусію на ўзбярэжжа. У вялікім ўзрушэнні малады Хведар і бацька ягоны сталі на калені і пачалі маліцца. Слёзы цяклі з вачэй...

Шкода, што не ўдалося яшчэ дажыць да светлага часу, калі вернуцца жаўнеры БКА, ідуучы маршам па бруку, і Сцяг Беларускі, бы вецер, лунаў бы над галовамі. Яны вернуцца...

Бывай, Хведар Якубавіч. Пухам табе Віленская наша зямля.

16 жніўень 2018 г.
Зянон Пазняк.

ISSN 2073-7033

9 772 073 703003

95 гадоў з дня нараджэння Земавіта Фядэцкага

Земавіт Фядэцкі нарадзіўся 22 жніўня 1923 года ў Лібядзе на Лідчыне. Тут праўёў дзяцінства і перажыў вайну. У вёсцы Феліксава ў 1942 годзе сабраў і апрацаўваў вялікую колькасць беларускіх народных песень, якія выдаў у 1992 годзе пад назвай "Цепльяя вечары ... ды халодныя ранкі... czyli co spiewano w Feliksowie". З лёгкай рукі аўтара кніга трапіла ў многія краіны свету, аж да Новай Зеландыі. У Італіі зборнік назвалі "песнямі Атлантыды".

У 1948 - 1950 гадах Земавіт Фядэцкі працаўш фам рэдакцыі рускай літаратуры ў выдавецтве "Czytelnik" ("Чытат"). У 1950 годзе супрацоўнічаў са штотэмесічнікам "Twórczosc" ("Творчасць"). У тым жа 1950 годзе стаў аташэ па культуры польскай амбасады ў Расіі. Дзякуючы знаёмству з Барысам Пастанакам,

прывёз у Польшчу асобнік "Доктара Жывага" і надрукаваў у 1957 годзе фрагмент у штоквартальніку "Opinię" ("Водгукі"). Гэта была першая ў свеце публікацыя тэксту Пастанака. Працаўш таксама карэспандэнтам "Рэчыпаспалітай" у Маскве. Перакладаў на польскую мову творы рускай, беларускай і французскай літаратуры.

У 1954 годзе ў Варшаве ўзімік STS - Студэнцкі тэатр сатырыкай, для якога Фядэцкі пісаў тэксты кабарэ, песні, у т.л. "Chyba tak", "Piosenka dla konduktora", "Piosenka o koleźdze". Дзякуючы Фядэцкаму, у STS прыйшла сусветная прэм'ера п'есы "Эльжбета Бам" Даніла Хармса.

Земавіт Фядэцкі вельмі моцна любіў Беларусь. Пабываўшы ў розных краінах свету, казаў: "У Беларусі мне найлепей." У 1996 годзе наведаў

Ліду і Лідчыну, удзельнічаў у працы 2-га з'езду лідзян, сутэрэўся з колішнімі сябрамі ў Феліксаве, Парачанах, Скрыбаўцах, Мажэйкаве і ў Гасцілаўцах, быў прыняты цёпла і сардэчна. Ён глядзеў на свет скрэз прызму беларускай вёскі, дзе ён нарадзіўся і перажыў наимецкую акупацию.

Памёр 8 студзеня 2009 года ў Варшаве.

Bikinėdysia.

16 верасня ў Мажэйкаве Лідскага раёна пройдзе 2-гі адкрыты фестываль песьеннага фальклору памяці Земавіта Фядэцкага. Запрашаю.

Сустрэча ў сядзібе ТБМ

19 жніўня ў сядзібе ТБМ адбылася сустрэча старшыні ТБМ, дэпутата Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь Алены Анісім з сябрамі Клуба "Літаратурна-музычнай гасцёўніцы "Крыніца" з Баранавіч: Здановіч Ірынай, Скіпар Рэгінай, Раманчук Раісай, Цымбалавай Інай і Яцук Таццяной.

Акрамя таго, гості з Баранавіч распавялі пра сябе, свае заслугі, а таксама праспявалі песні, якія яны скла-

а таксама сябры абедзвюх пісьменніцкіх арганізацый) больш даведаліся пра дзейнасць ТБМ, пра нашы перыядычныя выданні, а таксама пра мерапрыемствы, якія ладзяць сябры арганізаціі. Для ТБМ быў презентаваны некалькі паэтычных зборнікаў, якія можна будзе пабачыць у сядзібе.

Акрамя таго, гості з Баранавіч распавялі пра сябе, свае заслугі, а таксама праспявалі песні, якія яны скла-

Nash kar.

Ці не спадар Быstryцкі прабраўся ў “Будзьма беларусамі”?

Не паспела Грамадскае аб'яднанне "Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны" абвесціць пра рэальныя крокі па ўласбленні ідзе ўніверсітэту з беларускай мовай навучання, як у СМІ пайшла негатыўная хвала з боку розных асоб. Што цікава, пачатак заклала дзяржаўная газета "СБ". Прашыг мы ўжо знаходзім у "Лідскай газеце". І вось новая публікацыя: на сайдзе "Будзьма беларусамі!" Можа, не варта было б звартаць увагу на такое меркаванне калумніста, якое можа не супадаць з думкамі кампаніі (а можа супадаць!), але ж назва сайта...

Пытанне, якое ставіць Багдан Сакалоў, гучыць так (не больш і не менш): **Ці настолькі гэта патрэбна беларускаму грамадству?** Перад гэтым аўтар сам сцвярджае, што большасць людзей у сацсетках выкасалася наконт стварэння ўніверсітэта станоўча. Калі зыходзіць з гэтага факту, то напрошваеща лагічна выснова: **Так, грамадству гэта патрэбна.** Аднак, Багдан Сакалоў чамусці ставіць пад сумнёў права грамадства на такую думку. Мала таго, ён лічыць, што ўніверсітэт з беларускай мовай не павінен функцыянуваць у Беларусі. Пакінем па-за ўвагай разважанні аўтара пра то, што і як ён убачыў у канцепцыі ўніверсітэта, яго гіпатэтычныя меркаванні наконт хібаў у будучай дзейнасці прыватнай установы адукаванія. Задам аўтнім пытанне, дзеля якога вядуцца ўсе гэтыя спрэчкі: **Каму і на якой прычыне муліе ідзе ўласблленіе ўніверсітэта з беларускай мовай навучання менавіта ў Беларусі?**

І відавочна наступнае. Найперш, гэтаму будуть шкодзіць тыя сілы ў дзяржструктурах, якія на дух не пераносць беларускую мову, працуячы на ідэю "рускага мира", і бацаць у беларусах толькі парабаку на сваёй уласнай зямлі. Зразумела, што ў такім жа духу мысляць і адпаведна дзейнічаюць прадстаўнікі розных грамадскіх арганізацый, якія фінансуюцца з Усходу менавіта з мэтай раскалоць беларуское грамадства, паставіць пад сумнёў дзяржаўнасць і незалежнасць Беларусі. А ў якой ступені салідарныя з імі ў сваіх думках і дзеяннях Багдан Сакалоў і яго аднадумцы, пытанне рытарычнае.

Можна толькі пашкадаваць, наколькі меркантыльныя інтэрэсы асобных людзей (а гэта выразна праступае пра ўсю публікацыю, нягледзячы на пафасныя разважанні пра Балонскі працэс і дэмакратычнасць ЕГУ), стаяць вышэй за інтэрэсы грамадства і краіны. Што ж, уся наша гісторыя гэтаму сведчанне. Мы ж сяваю задачу бачым у тым, каб даць магчымасць і перспектыву якансага сучаснага навучання на беларускай мове ў ВНУ менавіта ў Беларусі. Дзеля гэтага працуем, дзеля гэтага гуртуюм аднадумцаў і паплечнікаў унутры краіны і за яе межамі сярод розных сфераў беларускага грамадства, у тым ліку і сярод чынавенства. Бо як паказвае досвед сучаснага развіцця розных краін свету (Польшча, Украіна, Ізраіль і шмат іншых) нацыянальная мова з'яўляецца адным з асноўных фактараў умацавання дзяржаўнасці любой краіны.

Старшыня ТБМ імя Ф. Скарыны
Алена Анісім.

"Яцвяжскі слоўнічак". Што гэта?

Сорак гадоў таму ў беларускай частцы Белавежскай пушчы быў знойдзены "Яцвяжскі слоўнічак". Ён дагэтуль не дачакаўся ўвагі беларускіх навукоўцаў.

Ад безуважнасці да...

Няўвага беларускай навукі і не дужа здзіўляе - у слоўнічку, які знойдзены за 200 км ад цяперашняй мяжы з Літвой, на дзве трасы балцкай лексіка, вядомая з літоўскай, латышскай, старопружскай моў. Ці маем сярод беларускіх мовазнаўцаў адмысловаў, якія бмаглі арыентавацца ў гэтай стыкі адначасова, - пытанне рытарычнае.

Дзіўна, але ў Беларусі дагэтуль няма ніводнай універсітэцкай кафедры балтыстыкі - нягледзячы ні на багацце балцкіх рачных і азёрных называў, ні на ўплесены ў беларускія гаворкі багатыя балцкі лексічныя слоў.

Напрыклад, толькі з косаўскай гаворкі, што зафіксавана ў выгадзеным нябожчыкам Зайкам слоўніку, аўтар гэтых радкоў вычапіў пад падсотню каларытных балтызмаў, публікацыя неўзабаве з'явіцца.

Негатыўнае стаўленне да "балцкай тэмы" ў БССР добра ілюструецца хоць бы забаронай навуковай канферэнцыі "Этнагенез беларусаў", якую рыхтавалі правесці ў Менску ў 1973-м годзе. Тады ігнараванне "Яцвяжскага слоўнічка" было заканамерным, але неразумна ігнараваць яго цяпер. Здаецца, гэтым летам хіба што ў пружанскай раённай газете "Рэйнны будні" адным абзакам згадалі 40-гадовы юбілей знаходкі, і тое дзякуючы маастацкаму фестывалю "Рэха даху", на якім прагучала выступ пра слоўнічак.

Быў ці не?

Цікава, што акалічнасці ага-лошвання "Яцвяжскага слоўнічка" чымсьці нагадваюць сітуацыю з "Менскай малельняй", і гэты паралелізм надае таямнічасці і першаму, і другому. Нагадаю, што збіральнік звестак пра народную спадчыну Міхаіл Кацар у сваім дзённіку пад 1940-м годам (тады яму было крху больш за трыццаць год) запісаў ад жыхароў Менска пра "менскую малельню" на беразе Свіслачы, у складзе якой быў і вялікі камень. Той камень, як вядома, цяпер у Музее валуну. Дык вось, Кацарап дзённік згарэў разам з ім самім падчас загадкавага пажару ў яго хаце ў 1995 годзе. Але дзённік быў перапісаны, і ў копіі дайшоў да нас. Больш ніякіх сведчанняў пра "Менскую малельню" ніхто не зафіксаваў і не здабыў.

А паралель з "Яцвяжскім слоўнічкам" тут вось якая. Улетку 1978 года 18-гадовы шукальнік старыны на прозвішча Зінаў падарожнічаў па Белавежскай пушчы, хадзіў ад вёскі да вёскі, пытаячы пра цікавыя старыя речы. На хутары ў раёне колішняга балота Вялікі Нікор (у савецкія часы балота было асушенаса, і толькі залетася пачалі трохі аднаўляць) у Пружанскім раёне, у старога дзеда выкупіў кніжку з малітвамі на лаціне. А ў канцы залітойніка быў ўплесены некалькі старонак (шэсць ці сем) з рукапісным тэкстам. Тыя старонкі мелі загаловак па-польску "Паганская гаворка з Нараву" (Poganskie gwary z Narewu).

Дык вось, потым Зінаў пайшоў у войска, а яго бацькі выкінулі ўсё кніжкі з рэлігійным зместам, у тым ліку і гэтыя малітвінік. Але Зінаў зараней перапісаў слоўнічак, бо не ўсе літаконы

ры добра чытаўся, а яму, як даследчыку, хацелася большай яснасці. У 1983 годзе Зінаў даслаў копію ў Віленскі ўніверсітэт, там слоўнічкам заняўся нябожчык лінгвіст Зінкявічус, які ў 1984 годзе надрукаваў артыкулы на гэту тэму ў віленскім і маскоўскім навуковых часописах. Праз год быў і іншыя мовазнаўчыя публікацыі.

Што вядома

Такім чынам, вызначаючы, ці слоўнічак - праўдзівы, можам абавірацца толькі на аналіз лексікі з "Яцвяжскага слоўнічка". А лексікі там разнастайная. На думку мовазнаўцаў, гэта або істотна літуанізаваная яцвяжская мова, або гэта моцна яцвяжізаваная літоўская мова, або, нарэшце, гэта запісаныя разам слова і з яцвяжскай, і з літоўскай мовы (загалавак жа ў слоўнічку "гаворкі", а не "гаворка").

Яшчэ пра слоўнічак вядома, што на хутар той малітвінік прывезлі з білзага датулю мястечка Белавежа. Складальнікам слоўнічка, відаць, быў каталіцкі святар, бо малітвінік на лаціне, а слоўнічак ён называў "паганскі гаворкі". Таксама ён, відаць, быў туэтшым па паходжанні, бо ў "польскай" перакладзенай частцы слоўнічка часам сустракаюцца беларускія слова ("белы", а не "бялы" і інш.) ці крэсавыя (zwyciezywac). З "Яцвяжскага слоўнічка" вядома больш за дзвесце слоў. Усе рукапісы сёняння захоўваюцца ў бібліятэцы Віленскага ўніверсітэта.

У віленскім часопісе "Балтыстыка" Зінкявічус апублікаваў водгук знакамітага маскоўскага балтыста Тапарова на "Яцвяжскі слоўнічак" (у маскоўскую публікацыю ў "Балцкаславянскіх даследаваннях" гэты водгук не ўвайшоў): "Sam слоўнічак зрабіў на мяне вельмі глыбокае ўражанне бяспрэчнай сапраўднасці і арыгінальнасці. Больши за тое, ён фіксуе тую стадью ў развіцці яцвяжскай мовы (і/або тую гаворку), пра якую паводле наяўных рэштак гэтай мовы мы не мелі ніякага ўзўлення. Таксама цікавы і павучальны ў слоўнічку як індаеўрапейскія архайімы, якіх няма ў вядомым балцкім матэрыйле, так і слоў пазнейшых контактактаў (з нямецкай мовай). Дужа нетрывяльныя некаторыя слоўнічаральна-марфалагічныя рэсы. Нарэшце, асаблівую цікавасць, што кідаюць светло на пераходныя працэсы ад балцкай стадыі да праславянскай мове".

Шаляговічаву ініцыятыву, відаць, трэба лічыць адзінм водгукам у Беларусі на з'яўленне "Яцвяжскага слоўнічка". Праўда, тая ініцыятыва была не ў тым, каб падсвяціць і даць жыццё, а ў тым, каб схаваць і запхнучь назад пад лаўку.

Але ці можна аднавіць тую "яцвяжскую" мову на грунце тых слоў, што ў "Яцвяжскім слоўнічку"? Аднавілі ж у 1990-х прускую мову, грунтуючыся на матэрыйле трох пе-ракладзеных Катэхізімі? Аднавіць тую "яцвяжскую" мову на грунце тых слоў, што ў "Яцвяжскім слоўнічку"? Аднавілі ж у 1990-х прускую мову, грунтуючыся на матэрыйле трох пе-ракладзеных Катэхізімі? Аднавіць тую "яцвяжскую" мову на грунце тых слоў, што ў "Яцвяжскім слоўнічку"? Аднавілі ж у 1990-х прускую мову, грунтуючыся на матэрыйле трох пе-ракладзеных Катэхізімі?

Пярун і Пяркус

Хочацца адзначыць хіба што пару слоў "Пяркус - La jme", якіх польскага перакладу няма, але пазначана "паганская". Па-першое, гэтыя слова выглядаюць імёнамі боскай пары - нябеснага ўладара і зямной ўладаркі. А па-другое, ва ўсіх іншых балцкіх мовах імя бога Грымотніка мае суфікс -Пяркус, Пяркунас, Пэркус, Перкурнс - а тут маєм прымы адпаведнік, на-прыклад, тракійскага "Пэркус".

Варта нагадаць, што той жа Тапароў бачыў корань, што прысутны ў імёнах балцкага Грымотніка, у назве "дуб Пракурон" з беларускай замовы з Пасожка - дакладней, з вёскі Лабанаўка пад Чэркавам (дарэчы, там жа побач і з вёскі Гром і Грамабой). Гэту назву ён лічыў аўтэнтычнай архайізмам і параўноўваў з індаеўрапейскім абазнечніком дуба perkur /perkin (суфікс у гэтым слове мяняўся ў залежнасці ад склону).

Таму верагодна, што раней за

"Перуна" тут, на заходзе і на ўсходзе, мог быць і "Пяркус", а то і проста "Пяркус".

Палішчанская і яцвяжская

Нельга не прыгадаць і праекту "Етызы" філолага Шаляговіча. У канцы 1980-х гадоў "яцвяжскай" мове быў існаваў пад назвай "Яцвяжскі слоўнічак".

Шаляговічаву ініцыятыву, відаць, трэба лічыць адзінм водгукам у Беларусі на з'яўленне "Яцвяжскага слоўнічка". Праўда, тая ініцыятыва была не ў тым, каб падсвяціць і даць жыццё, а ў тым, каб схаваць і запхнучь назад пад лаўку.

Але ці можна аднавіць тую "яцвяжскую" мову на грунце тых слоў, што ў "Яцвяжскім слоўнічку"? Аднавілі ж у 1990-х прускую мову, грунтуючыся на матэрыйле трох пе-ракладзеных Катэхізімі? Аднавіць тую "яцвяжскую" мову на грунце тых слоў, што ў "Яцвяжскім слоўнічку"? Аднавілі ж у 1990-х прускую мову, грунтуючыся на матэрыйле трох пе-ракладзеных Катэхізімі?

Дык чаму ж яцвягі нікому не

намагаюцца? А таму, што менавіта яцвягі ёсць той загадкавы балцкі субстрат беларускага этнасу, пра які мы сяды-тады кажам, але расчышчаваць не адбажваецца. А паколькі беларускі навуцы не трэба нічога, што было да 3 ліпеня 1944 года, то не трэба і нейкія там яцвягі. Хоць менавіта яцвяжскія плямёны літва, дайнава, судава, нальшаны іншы. ёсць ядро беларусаў! Гэта ад іх у нас вечнае імкненне да незалежнасці.

Алесь Мікус.

(Паводле розных СМІ)

С. Суднік.

po gawiskie	gwary	z Narewu.	1 ja	- af	40 ty	- tibet

</tbl

Зецельская гаворка

Зецельская гаворка — вымерала гаворка балцкай группы з арэалам на паўночным заходзе Рэспублікі Беларусь.

Адносіцца да дробных гаворак балцкай групы, які ў арэальнім дачыненні ўяўляюць сабою сукупнасць астраўных гаворак гэтай групы, якія аточаны арэалам беларускай мовы ў наваколлі сучаснага горада Дзятлава (Зецела).

У 1886 г. на зецельскай гаворцы размаўлялі 1156 жыхароў пяці вёсак Зецельской воласці (Норцавічы, Пагіры, Засенце, Язвезь, Карпяшы). У 1960 г., падчас паездкі А. Відугірьса, па-літойску разумелі толькі 32 асобы, з якіх добра ведалі мову 15 жыхароў вёскі Засенце. Паводле даследаванняў Т. Суднік станам на 1975 г. захоўвалася калі 30 носьбітаў зецельской гаворкі, якія праживалі ў двух населеных пунктах Дзягліўскага раёна Гарадзенскай вобласці, у вёсках Пагіры і Засенце. Апошні вядомы носьбіт гаворкі памёр у 1988 годзе.

У першую чаргу былі адзначаны архаічнасць гаворкі і шматлікасць славянскіх запычанняў, што сведчаць аб дойгім і цесным кантакце са славянамі. У генетычнім дачыненні зецельская гаворка адносіцца да балцкай групы, спаплаўляючы ў сабе, між іншага, не толькі ўсходнебалтыйскія, але і заходнебалтыйскія рысы. А. Відугірьс адзначаў асаблівасці зецельской гаворкі, якія збліжаноць яе з арэалам заходніх аўкштатаў, продкі якіх (на думку А. Відугірьса — язвягідайна) у старажытныя часы жылі ў тым ліку на тэрыторыях, заселеных цяпер паўднёвымі аўкштатамі.

Першы даследчык гаворкі Э. Вальтэр лічыў носьбітаў гаворкі нашчадкамі прусаў, якія былі пасаджаны Трайдзенем у наваколлях Слоніма. У сваіх даследаваннях Вальтэр засноўваўся на тэкстах Іпацьеўскага летапісу, у якіх утрымліваючы пэўныя заходнебалтыйскія рэлікты. Пазнейшыя даследаванні, як правіла, мадыфіковалі гэтую гіпотэзу або прымалі яе (высоўвалі згадкі пра то, што балты Трайдзеня насамрэч з'яўляліся язвягамі). Гэтай думкі прытрымліваліся перадусім такія гісторыкі, як А. Непакунны, Я. Аграэмскі, Е. Ахманьскі, У. Свярыжскі і А. Квяткоўская.

На думку А. Кібіні, язвягі з'явіліся на левабярэжжы Нёмана ў XI ст., што па часе супадае з пажарамі і абарончымі працэсамі на многіх славянскіх паселішчах і стварэннем каменных курганоў (пахавальных помнікаў язвягі) на левабярэжжы Нёмана, якія, у сваю чаргу, сведчаць пра міграцыю язвягі з правага берага Нёмана на левы. Кібін падсумоўвае, што продкі носьбітаў зецельской гаворкі (язвягі) з'явіліся ў раёне сучаснага горада Дзятлава менавіта ў XI ст.

Паводле Вікіпедыі.

(Заканчэнне. Пачатак у папярэдніх нумерах.)

1849. **Чайкова** (Святана) — вытвор з прыналежным суфіксам -ova ад антрапоніма *Чайка* і значэннем 'нашчадак (дачка) названай асобы': *Чайкова*. ФП: *чайка* ('вадаплаўная пералётная птушка з кароткімі нагамі, доўгімі крыламі і густым апярэннем, якая жыве на берагах мераў, рэк, азёр', а таксама 'пласкадонная лодка, плоскадонка') - *Чайка* (мянушка, потым прозвішча) - *Чайкова*.

1850. **Чарняхўскі** (Іван) — вытвор з фармантам -ski ад тапоніма *Чарняхова* і значэннем 'народзінец, жыхар названага паселішча': *Чарняхўскі*. ФП: *школам* ((рэг.) 'шум, крый') - *Школам* (мянушка, потым прозвішча) - *Школамы* (тапонім - мясцовасць з прозвішчамі *Школам*) - *Школаміцкі*.

1851. **Чаропка** (Вітаўт) — другасная форма, першасная *Чарапок* - семантычны вытвор ад апелятыва *чарап* 'тое, што і *чэрап* - косці, якія ўтвараюць цвёрду аснову галавы ў пазваночных', а таксама 'абломак, асколак разбітай глінянай, фарфоравай, шклянай і пад. пасудзіны'. Другасная форма - вынік замены фінальнага сегмента *ок* (ак) на *ко* (ка) дзяля адмежавання ад апелятыва. Пашыраная ў антрапоніі Беларусі: *Бажок* - *Божко*, *Валок* - *Валко*, *Жучок* - *Жучко*, *Чарток* - *Чартко*; на ўзор *браток* - *братко* (як зваротак).

1852. **Чашнік** (Іван) — семантычны вытвор ад апелятыва *чашнік* ('у старажытнасці - прыдворны, які ведаў, распрадаўляў віннымі склепамі і адносіў віно і іншыя напіткі да царскага стала', а таксама 'манах, які ведаў манастырскімі віннымі склепамі і раздачай пітва ў час трапезы') (ТСБМ, т. 5 Кніга 2, с. 312)). Або ад рэгінальнага *чашнік* 'дружок' (адзін з распарацькыў у вясковых абарудзе (СНМЗ)), шафер - узельнік вясковага абаруду, выкану́цца, які тримае віненец над галавой жаніха (нявесты) (ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 359).

1853. **Чудзілоўскі** (Сяргей) — вытвор з суфіксам -oўski ад тапоніма *Чудзілы* з семантыкай 'народзінец, жыхар названай мясцовасці': *Чудзілоўскі*. ФП: *чудзіла* (рус. *чудища* 'сварольнік, гарэзник') - *Чудзіла* (мянушка, потым прозвішча) - *Чудзілы* (тапонім) - *Чудзілоўскі*.

1854. **Чыстабаеў** (Якаў) — вытвор з суфіксам -eўski ад антрапоніма *Чыстабай* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Чыстабай-eў*-eў). ФП: *чыстая байка* ('сапрайдна байка, пачутая ад баечніка') - *Чыстабай* (мянушка, потым прозвішча) - *Чыстабаеў*.

1855. **Чэке́ль** (Вацлаў) — семантычны вытвор ад апелятыва *чэке́ль* 'той, хто чакае, чакальнік'; парайён.польск. *czekanie*; іншыя ўтварэнні з суфіксам -el: *круче́ль*, *вярзель* 'пустамеля', *ра́гель* 'плакса', *шумель* 'неспакойны, шумлівы' ("Беларускае народнае словаў-утварэнне").

(Заканчэнне. Пачатак у папярэдніх нумерах.)

Прозвішчы Беларусі

Новая серыя. Частка 2

нью семантызацыю).

1856. **Чэчат** (Іван) — семантычны вытвор ад апелятыва *чэчат* 'назва птушки' (Даль).

1857. **Шаламіцкі** (Дзмітрый) — вытвор з фармантам -iцкі ад тапоніма *Шаламы* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці': *Шалам-iцкі*. ФП: *школам* ((рэг.) 'шум, крый') - *Школам* (мянушка, потым прозвішча) - *Шаламы* (тапонім - мясцовасць з прозвішчамі *Школам*) - *Шаламіцкі*.

1858. **Шаланда** (Наталля) — семантычны вытвор ад апелятыва *шаланда* 'невялікая несамаходная з мелкай пасадкай баржа для пагрузкі і разгрузкі караблён', а таксама 'ветразьная плоскадонная рыбацкая лодка (на Чорным моры)'.

1859. **Шандроха** (Нона) — мажлівая другасная форма ад *Сандроха* - якая ад імя *Сандра* - экспрэсіўны суфікс -ox-a (як лоб - лабоха): *Сандроха*, з менай С > Ш (параўн. *Сіман* - *Шыман*). Імя набыло функцыю прозвішча праз ступень правання.

1860. **Шансік** (Максим) — вытвор з суфіксам -ski ад 1) антрапоніма *Шанс* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Шанс-ски*-*Шан-ски*; 2) тапоніма *Шансы* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясцовасці, паселішча': *Шанс-ски*. ФП: *шанс* ('тое, што і шанец' верагодная магчымасць ажыццяўлення чаго-небудзь) - *Шанс* (мянушка, потым прозвішча) - *Шансы* ('мясцовасць з прозвішчамі *Шанс*) - *Шанскі*.

1861. **Шапцій** (Васіль) — мажчымы семантычны вытвор ад апелятыва *шапцій* 'тое, што і *шапава!*' ('майстар, які вырабляе валенінм воўны капелюшы і іншыя рэчы (устар.) ці 'адметны майстар, які вырабляе (толькі) *шапці* (шапкі)').

1862. **Шастаковіч** (Дзмітрый) — вытвор з суфіксам -ovіch ад антрапоніма *Шастак* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Шастак-овіч*. ФП: *шастак* ('сэрэбраная манета ў сярэднявечнай Польшчы і Вялікім Княстве Літоўскім вартасцю ў шэсць грошаў') - *Шастак* (мянушка, потым прозвішча) - *Шастаковіч* [нараджэніе].

1863. **Шах** (Марына) — семантычны вытвор ад апелятыва *шах* 'тытул манарха ў некаторых краінах Усходу, а таксама асoba, якая носіць гэты тытул' (<персід. *shaah mat* 'цар памер').

1864. **Шахін** (Леанід) — рэканструкцыя назоўніка жаночага роду *шахінія* ('жонка шаха') у мужчынскі род (адцнінне канчатка -a) *шахін* (з семантыкай 'той, хто належыць да манархічнага чына') у ролі прозвішча (праз антрапаніч-

ную семантызацыю).

1865. **Шаціла** (Ганна) — семантычны вытвор ад апелятыва *шаціла* (рэг.) 'той, хто шатаеца, ходзіць без справы, бадзяга' (Даль) (укр.) 'ілгун' (Грынч.).

1866. **Шваб** (Андрэй) — семантычны вытвор ад *шваб*, мн. *швабы* 'абласная група нямецкага насељніцтва былога герцагства Швабія' (ТСБМ, т. 5, кн. 2, с. 362).

1867. **Швабовіч** (Мікалай) — вытвор з суфіксам башкаймення -ovіch ад антрапоніма *Шваб* і значэннем 'народзінец, жыхар названай мясціны, паселішча': *Шварбін-скі*, *Шчэрб-інскі* - *Шварбінскі*. Або вытвор з прэстыжным суфіксам -iнскі ад прозвішча *Шчэрба* (*Шчэрб-інскі* - *Шварбін-скі*).

1868. **Швайбовіч** (Анастасія) — вытвор з акцэнтаваным суфіксам башкаймення -ovіch ад антрапоніма *Швайба* і значэннем 'нашчадак названай асобы': *Швайб-авіч* - *Швайбовіч*.

1869. **Швайко** (Ірина)

- другасная форма, першасная

Швайка - семантычны вытвор

ад апелятыва *швайка* 'плоское

шила, якім колюць сіней'. Форма з фінальным -o для адмежавання ад апелятыва; як і *Лапо* < *Лапа, Дыро* < *Дыра*..

1870. **Шляхто** (Ян)

- зыначаная (на ўзор расейскіх

прозвішчаў з фінальным -o)

форма прозвішча *Шляхта*,

што ад апелятыва *шляхта* (гіст.) 'прывліявае саслоўе -

дробнапамеснае дваранства - у

Польшчы, Літве, на Беларусі

у 13 - пачатку 20 стст.'

1871. **Шорац** (Андрэй)

- семантычны вытвор ад апеля-

тывы *шорац*. Гл. *Шорка*.

1872. **Шорка** (Ніна)

- семантычны вытвор ад апеля-

тывы *шорка* (і *шапель*) (рэг.) 'шапялявы

чалавек' (М. Бірла 'Беларуская антрапанія', с. 466).

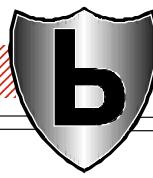
1873. **Шосцік** (Наталля)

- вытвор з суфіксам -ik ад

антрапоніма *Шост*-iк і значэннем

'нашчадак названай асобы':

Шынкар-эвіч. ФП: *шынок* ('не-

3 архіва Аллега Труса

Змаганне за нацыянальную сімволіку

25 жніўня 1991 года пасля прававу путчу ГКЧП на маганнямі апазыцыі БНФ у Вярхоўным савеце Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі ад 27 ліпеня 1990 года была нададзена сіла канстытуцыйнага закона. Неўзабаве нацыянальная сімволіка герб "Пагоня", бел-чырвона-белы

сцяг і наверх з выявай малога герба (крыж Ефрасінні Плацкай) была прынята ў якасці дзяржаўнай.

Але пад прыкрыцем рэферэндуму 14 траўня 1995 года была адноўлена злёгку прапаўленая БССР-аўская дзяржаўная сімволіка. Для абароны нацыянальных сімвалу

й "Грамадскі камітэт абароны беларускай нацыянальнай гісторычнай сімволікі". Менш месца спробы юрыдычна аспрочыць адмену нацыянальнай сімволікі. У архіве Аллега Труса захаваліся дакументы той эпохі, якія мы сёння прапануем нашым чытчам.

ЗАЯВА

Грамадзкага камітetu абароны беларускай нацыянальнай гісторычнай сімволікі

Нашай дзяржаве пагражаета небяспека - страта незалежнасці. Сённяшнія кіраўніцтва, няздольна вывесці краіну з глыбокага эканамічнага крызісу, імкнецца схаваць сваё бясcілле ў далучэнны Беларусі да Рәсей і ў рэанімацыі быўшай сімволікі - СССР. З гэтай мэтай захоўваючыя на нашай зямлі расейскія вайсковыя аўтакты, злыкідываныя ўсходнямяжкі і мытні, падпісаныя рабаўнічымі эканамічнай пагадненні.

Адначасна вядзенца франтальны наступ на галоўныя нацыянальна-вызначальнія каштоўнасці беларускага народу і асноўныя чыннікі дзяржавы - мову, культуру, гісторыю, нацыянальную сімбалію. Інтэнсіўна звінічацца беларуская школа і ўся сістэма выхавання і асьветы, беларуская мова выцясняецца з усіх сфераў ужытку, перапісваныя на імпэрскі лад школьнія падручнікі - нішчыцца гісторычнай памяцю; робіцца ўсё для разбурэння нацыянальной самасвядомасці народу.

Ганебнаю праяваю гэтага наступу стаў інсіпіраваны антыбеларускімі шавіністичнымі сіламі траўненскім "рэферэндум", праведзены зь відавочнымі парушэннямі Канстытуцыі і законаў дзяржавы, па пытаннях, па якіх нідзе ў цывілізованым савеце народнае апытаць не можымае. Але нават ва ўмовах бессаромнага гвалту над дэмакратыяй, афіцыйнага ўціску, кампаніі хлусні і падману ў сродках масавай інфармацыі больш за палову выбаршчыкаў выказалаася за захаванні ў якасці дзяржаўных сімвалу гісторычнай Пагоні і бел-чырвона-белага сцягу. Вынікі гэтага "рэферэндуму" не зацверджаныя Вярхоўным Саветам і на маюць юрыдычнай сілы. Тому герб Пагоня і бел-чырвона-белы сцяг адпаведна закону ад 19 верасня 1991 года з'яўляючы афіцыйным дзяржаўным сімбаламі Беларусі. Гвалтоўнае насаджэнне прэзыдэнцкай сімволікі ў краіне незаконнае.

Гэтая фактычна нязмененая БССР-аўская сімволіка, абразлівая і зневажальная для нашага народу, дае сівіту ілжывае ўяўленне пра народ і краіну. Створаная на суперак законамі геральдыкі і эстэтыкі, яна пазбаўленая ўсялякага сэнсу. Нездарма ж прэзыдэнтам на сімех усяму сівіту абвешчаны конкурс на патумачныя ягоныя сімбаліяў. Марная справа, марная трагедыя сродкаў.

Нацыянальную сімволіку нельга стварыць штучна, немагчыма і адмяніць яе загадам. Яна - выяўленне духу народу і маствае ўласненне народных эстэтычных і маральных каштоўнасцяў.

Гісторыя нашай Айчыны асьвечаная спрадвечнымі нацыянальнымі сімбаламі - гербам Пагоня і бел-чырвона-белым сцягам. Наша Пагоня - адзін з самых старажытных дзяржаўных гербаў у Эўропе і савеце. Яго ўзінкненне сігнае ў глыбокую мінуўшчыну нашага народу. Летапіс зазначыў, што 700 гадоў таму, у канцы XIII ст., ён набывае статус дзяржаўнага. "Рыцар збройны на кані" сымбалізуе абаронцу Бацькаўшчыны, сведчыць пра несплатную прагу нашага народу да Волі і Незалежнасці. На шчыце вершніка размешчаны залаты шасціканцовы крыж - сонечны знак Ярылы, сімбаль веры нябесных заступніц Беларусі - Эўфрасінні Полацкай.

Белы і чырвоны - пракаветна-сакральныя, улюблёныя колеры беларусаў. Чырвоная паласа на бляюткім тле палотнішча сцягу - гэта суладзьдзе чысціні і мужнасці, знак ахвярных Хрыстовых пакутаў, сълед пралітай за Волю рыцарскай крыві.

Нашия герб і сцяг - высокі ўзор эстэтыкі і маствае дасканаласці - яскравае съвідчанне творчага генію народу.

Пад гэтымі сівітымі сымбаламі нашыя продкі здабылі найбуйнейшыя свае перамогі: на Сініх Водах і пад Грунвальдам, пад Воршай і на рацэ Вуле, пад Кірхгольмам і Хоцінам. Гэтыя сымбалі луналі над паўстанцамі Якуба Ясінскага, вялі на бой за незалежнасць Бацькаўшчыны касінераў Кастуся Каўнішкага, пад імі гінулі жаўнеры герайчнага Слуцкага Збройнага Чыну.

Усведамляючы надзвычайнную важнасць нацыянальных гісторычных сімбаліяў для захавання і ўмацавання незалежнасці дзяржавы, развязыцца самасвядомасць наці, для гісторычнай будучыні народу, мы, прадстаўнікі патрыятычнай грамадзкасці Беларусі, ад'ядноўваёмся ў Грамадзкі камітэт абароны беларускай нацыянальнай гісторычнай сімволікі.

Камітэт ставіць мэты:

- цывілізаванымі, не супярэчнымі законам краіны сродкамі, дасягнучы аднаўлення ў якасці дзяржаўных нацыянальных гісторычных сімбаліяў: гербу Пагоня і бел-чырвона-белага сцягу;
- забясьпечваць паставянную прысутнасць нацыянальных гісторычных сімбаліяў у жыцці краіны і народу;
- прапагандаваць нацыянальныя гісторычныя сімбалі, ажыццяўляючы асьвітнюю, дасьледчую, выставачную, выдавецкую ды іншую дзяянасць.

Камітэт абавяшчае 1996 год у Беларусі годам гербу Пагоня і прапануе ўсім патрыятычнам дэмакратычным сілам, грамадзкім і палітычным арганізацыям краіны правесці ў гэтым годзе сівіты 700-х угодкаў яго дзяржаўнасці.

Камітэт звязаецца да дэпутатаў Вярхоўнага Савету з заклікам не зацьвярджаць выніку ганебнага траўненскага рэферэндуму, стварыць парламенцкую камісію па разглядзе адпаведнасці сімваліяў пытаньняў рэферэндуму Канстытуцыі і законам Беларусі, расцесніць парушэння заканадаўства пры правядзенні рэферэндуму.

Камітэт заклікае ўсіх, каму дараўгі незалежнасць Айчыны і яе гісторычныя сімбалі, дасягненнасць да Камітэту дзеялі дасягненнасць ягоных мэтаў.

Мы перакананы, што наша Бацькаўшчына пераадолеет ўсе нягody і паўстане незалежнай, дэмакратычнай, квітнечай краінай з вольным, годным, працавітым, заможным народам!

Жыве Беларусь!

Жывуць яе спрадвечныя сімбалі - герб Пагоня і бел-чырвона-белы сцяг!

(Правапіс захаваны.)

Заява была падпісана

Алег Трусаў, Генадзь Бураўкін,
Радзім Гарэцкі і многія іншыя.

Нажаль, лепых людзей краіны нікто не пачуў тады, якія не чуе і цяпер.

Але справа вяртания нацыянальнай сімволікі ўжо

рухаеца па спіралі гісторыі, і, па ўсім відаць, рухаеца ў нашіх бок.

26 мая 95 г.
№ 20-5/36

Першаму намесніку Генеральнага пракурора Беларусі
сп. Кандрацьеву У. К.

Шаноуны Уладзімір Кандрацьевіч!

Я добра разумею, што зараз беларуская пракуратура (асабліва пасля "добрахвотнай" адстаўкі сп. Шаладонава) перажывае, дарэчы, як і ўся наша дзяржава, не зусім добры час. Тым не менш, ведаючи Ваш высокі прафесіяналізм, я звяртаюся да Вас, бо менавіта зараз ад кожнага з нас залежыць, ці будзе ў нас у рэшце рэшт прававая дзяржава ці дыктатура адной асобы.

Справа ідзе аб знявазе нашай дзяржаўнай сімволікі, якая была ўсталявана ў адпаведнасці з законамі Рэспублікі Беларусь ад 19 верасня 1991 года, якіх нікто не адмяніў сёняшні дзень.

Змаганне з дзяржаўнай сімволікай началося яшчэ пад час правядзення агітациі з рэферэндум. Прывяду толькі некалькі прыкладаў. Гэта сумнавадомы фільм сп. Азаронка і ананімная лістоўка, раздрукаваная шматтысячным тыражом і развезеная на выбарчыя ўчасткі, у якіх дзяржаўная сімволіка Беларусі называлася "позорнай" (гл. дадатак). Прывяду, у Віцебскай вобласці гэта лістоўка на выбарчых участках раздавалася людзям і ў дзень галасавання. Дарэчы, гэтыя факты знайшли адлюстраванне ў заяве дзяржаўнага дэпартамента ЗША (гл. дадатак).

Тым не менш, большасць жыхароў Беларусі адмовілася ад змены спрадвечных нацыянальных сімвалу беларускага народа і пад час рэферэндуму за сімволіку, распрацаваную Прэзідэнтам і яго паплечнікамі, прагласавала толькі 3 622 851 чалавек, што складае менш паловы ўсіх выбаршчыкаў нашай краіны, што былі ўнесены ў спісы для галасавання.

Такім чынам, у адпаведнасці з артыкулем 146 Канстытуцыі дзейнічаюць законы Беларусі, а не нейкі ананімны распаряджэнні Адміністрацыі Прэзідэнта аб змене дзяржаўнай сімволікі, якая была зроблена яшчэ да афіцыйнага ад'яўлення вынікаў рэферэндуму.

Асабістую ўвагу журналісты звярнулі на антызаконную дзейнасць Івана Ціцянкова, які падраў на шматкі дзяржаўныя беларускі сцягі.

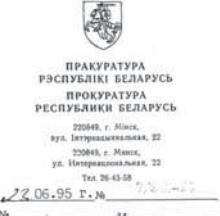
Прапуша Вас разгледзець гэты акт вандалізму на пасяджэнні калегі Рэспубліканскай пракуратуры Беларусі і спадзяюся, што на будынку Пракуратуры дзяржаўны герб нашай краіны будзе знаходзіцца да таго часу, пакуль дзейнічае адпаведны Закон Рэспублікі Беларусь.

Дадатак: на стар.

З павагай

Намеснік старшыні Камісіі,
старшыня Камісіі па забеспечэнню
адзінай палітыкі выкарыстання
дзяржаўных сімвалу Рэспублікі
Беларусь пры Прэзідэнтуме Вярхоўнага
Савета Рэспублікі Беларусь

А.А. Трусаў.

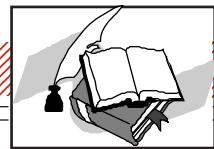
Пракуратурай рэспублікі ў сувязі з Вашай заявой пра неабгрунтаваную замену Дзяржаўнага сцяга на сцяг новага ўзору на будынку Рэзідэнцыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь праведзена праверка.

Устаноўлены, што 16.05.95 супрацоўнікі Кіравання спраўамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь у прысутнасці іх начальніка Ціцянкова І.І., у абавязкі якіх уваходзіць забеспечэнне наўмынай эксплуатацыі будынка Рэзідэнцыі Прэзідэнта, у т.л. і замена зношаных палотнаў на новыя, знялі з флагштока прыйшоўшае ў непрыдатны стан для далейшага выкарыстання ў якасці сцяга палатно. Яно было ўтылізавана на даху будынка шляхам парыву на лапіці на падставе дзейнага палажэння па бухгалтарскім уліку малакштадыўных і хуткозашвальных прадметаў ад 18.10.79. Замест знятага быў падніты сцяг новай сімволікі з уліком вынікаў прайшоўшага напярэдні рэферэндуму.

Прааналізаваўшы сабраныя матэрыялы праверкі, пракуратура прыйшла да выніку, што ў працайдзеніі Кіравання спраўамі не мелася намеру на здзек над дзяржаўным сцягам, у сувязі з чым адсутнічае склад злачынства, прадугледжаны ст. 1862 УК РБ - здзек над дзяржаўнымі знакамі.

У той жа час сцяг новай сімволікі быў падніты над Рэзідэнцыяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь заўчасна, да ўступлення ў законную сілу выніку рэферэндуму, чым парушана патрабаванне арт. 38 Закона "Аб рэферэндуме ў Рэспубліцы Беларусь". Акрамя таго, парушаны быў парадак утылізацыі прайшоўшага ў непрыдатнасці палатна. Аднак гэты парушэнні не ствараюць складу кримінальнага злачынства. У дзяяннях супрацоўнікаў Кіравання спраўамі праглядваецца склад дысцыплінарнай праўнай.

Пра вынікі праверкі пайфармаваны Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Лукашэнка А.Г.

Да 695-годдзя Ліды

Гісторыя горада ў даследчых працах, газетах і не толькі

Да 695-гадовага юбілею горада Ліды прымеркавана выстаўка "У гісторыю слова лідскага", якая адкрылася днімі ў літаратурным аддзеле гістарычна-мастацкага музея (доміку Таўлая). Першымі наведальнікамі новай выстаўкі сталі сябры літаратурнага аб'яднання "Суквецце" пры рэдакцыі "Лідскай газеты" (адкрыццё выстаўкі адбылося ў рамках чарговага пасяджэння літаб'яднання). Аснову экспазіцыі выстаўкі склалі арыгіналы і копіі даследчых прац гісторыкаў і краязнаўцаў мінулага і сучас-

насці, якія датычнаца горада - юбіляра - Ліды.

На бачным месцы ў экспазіцыі змешчаны партрэт Тэадора Нарбута - аднаго з буйнейшых айчынных гісторыкаў XIX стагоддзя, які даследаваў у тым ліку і сваю родную Лідчыну, яе старожытны замак. Ахвотныя могуць азnamіцца з хронікамі Яна Дlugаша, Мацея Стрыйкоўскага, у якіх гісторыя Ліды даследуецца з часоў яе заснавальніка - вялікага князя літоўскага Гедыгіні.

Копіі газеты "Ziemia Lidska" - свайго роду летапіс Ліды 20-30-х гадоў мінулага стагоддзя. Тут жа змешчаны партрэты сябру рэдкалегіі той польскамоўнай газеты, напісаныя лідскім скульптарам Ва-

дзімам Вераб'ёвым. Шмат раскажуць аб Лідзе "польская часу" і ўспаміны Ежы Путраманта, які ў свой час вучыўся ў лідской гімназіі імя Карала Хадкевіча.

У вогулі, на выстаўцы прадстаўлены копіі і арыгіналы многіх газет, якія ў розныя часы выходзілі ў Лідзе, у тым ліку копія аднаго з першых нумароў газеты "Уперад" (папярэдніцы "Лідскай газеты"). Знайшлося тут і месца для гістарычна-літаратурнага часопіса "Лідскі летапісен", які выходзіць ужо больш за дваццаць гадоў.

Наведальнікі выстаўкі таксама маюць магчымасць азnamіцца з працамі сучасных гісторыкаў і краязнаўцаў Лідчыны: Валерыя

Сліўкіна, Станіслава Судніка, Анатоля Куляша, Мікалая Дзікевіча, Леаніда Лаўрэша і іншых.

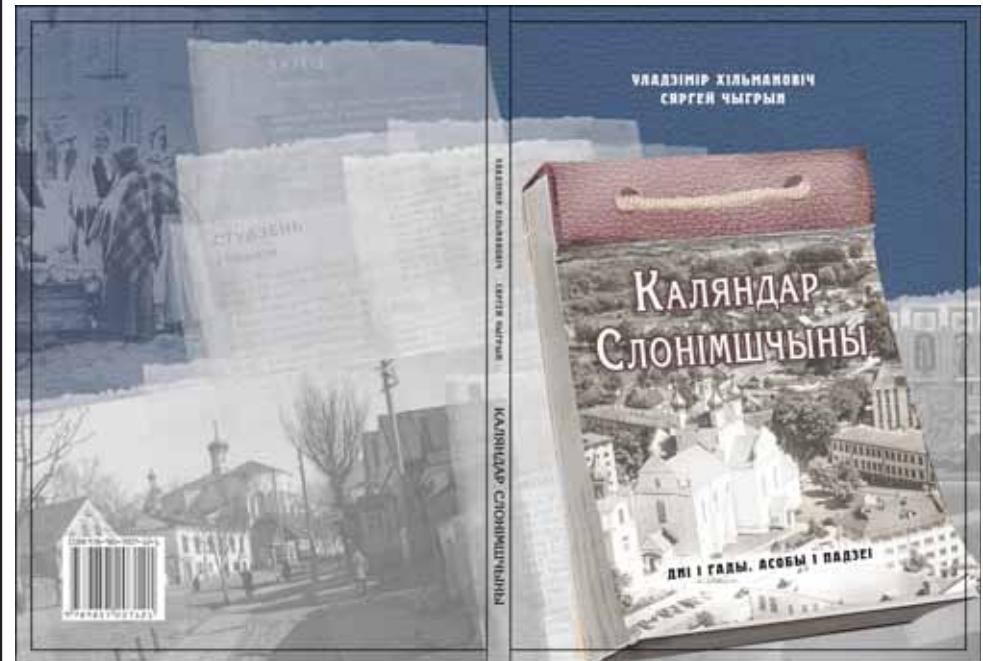
Ёсьць у экспазіцыі і асобныя прадметы: друкарская ўстаноўка, друкарская машынка, тэлефон (разам са старымі тэлефоннымі даведнікамі), радыёпрыёмнік, тэлевізор 50-х гадоў і г. д.

- Відэа ў экспазіцыі "У гісторыю слова лідскага" будзе цікавай для кожнага, хто не абыякавы да гісторыі Ліды, - гаворыць напрыканцы экспкурсіі наўкуковы супрацоўнік музея Алесь Хірун. - Запрашаем наведаць яе і, дзякуючы копіям і арыгіналам даследчых прац, газет, часопісаў, пагартацаў старонкі гісторыі нашага горада.

Аляксандар МАЦУЛЕВІЧ.

Нясвіжская раённая арганізацыя ТБМ выказвае шчырае спачуванне сябру Гарадзейскай суполкі Леаніду Качановічу з выпадку вялікай страты -- смерці бацькі.

Унікальны "Каляндар Слонімшчыны"

У менскім выдавецтве "Кнігазбор" свет пабачыла ўнікальная праца Уладзіміра Хільмановіча з Гародні і Сяргея Чыгрына са Слонімом "Каляндар Слонімшчыны". На працы гу многіх гадоў аўтары "Календара Слонімшчыны" занатоўвалі славутыя і трагічныя падзеі і з'яўлы слонімскай зямлі, дні нараджэння і смерці знакамітых і вядомых слонімцаў, а таксама тых асобаў, якія пэўны час тут жылі, вучыліся ці працавалі. Галоўным крэтыріем адбору асобаў служыла прынадлежнасць да беларускага руху ў розных яго прайяўленнях (удзел у нацыянальна-вызвольных паўстаннях, падпольных рухах, палітычных, грамадскіх, рэлігійных, культурных арганіза-

цыях, а таксама асветніцкая, душпастырская, навуковая, пісьменніцкая, публіцыстычна, спартыўная дзеянасць і г.д.). Пададзены ў календары і адкрыцці некаторых музеяў, навучальных установ, грамадска-культурных і палітычных выданняў, прадпрыемстваў і калектываў, а таксама найбільш масавыя мітынги і дэмантрасці, якія адбываліся на Слонімшчыне. Адна з найважнейшых задач календара - гэта адлюстраваць і паказаць асноўныя канкрэтныя падзеі і гады жыцця, а таксама дзень і месяц нараджэння і смерці вялікіх і вядомых асобаў Слонімшчыны. Даты ўсе падаюцца паводле новага (грыгарыянскага) стылю. Падобным календаром

сёння не можа пахваліцца ні адзін райцэнтр. Таму добра было б, каб у кожным раёне Беларусі выйшли падобныя календары, і каб іх жыхары памяталі і ўшаноўвалі знакамітых людзей і адзначалі важныя даты і юбілеі. "Каляндар Слонімшчыны" Уладзіміра Хільмановіча і Сяргея Чыгрына адраваны перш за ўсё тым, хто цікавіцца гісторыяй сваёй маленькай радзімы, а таксама ўсім зацікавленым нашай агульнай гісторыяй - бібліятэкам, настайнікам, вучням, наўкуцям, гісторыкам, краязнаўцам, сябрам грамадскіх арганізацый і супрацоўнікамі райвыканкамаў.

Беларускае Радыё Рацыя,
г. Слонім.

Гістарычны “Лекторый #999” пра сярэднявечнае Берасце

У дворыку сядзібы агенцтва рэгіянальнага развиція "Дзедзіч" слухалі лекцыі і дыскутувалі на тэму старога горада.

Мерапрыемства пад назвай "Лекторый #999" было прымеркавана да гадавіны надання Берасцю Магдэбурскага права 15 жніўня 1390 года. Кажа прадстаўніца арганізацыі Алена Каховіч:

- Гэта патрэбна рабіць

для того, каб падняць тэму берасцейскай гісторыі. Хутка 1000-годдзе, а пра гэтую гісторыю амаль што не кажуць, максімум пра Другую сусветную вайну, а пра ўсё тое, што было раней - не. На наш погляд дзень, калі Берасце атрымала Магдэбурскія права, павінна быць Днём горада, а не дзень, калі горад вызвалілі падчас Другой сусветнай вайны. Усё гэта дыскутыйнае пытанне і

патрэбна гэта падымаць.

Сярод выступаўцяў былі: гісторык Антось Дацкевіч, краязнаўца і калекцыянер Іван Чайчыц, мастацтвазнаўца і архітэктар Ірына Лаўроўская ды іншыя. На сцэрэчы таксама прысутнічаў і прадстайнік газеты "Наша Ніва" Андрэй Дынко з новым часопісам "Наша Гісторыя".

Беларускае Радыё Рацыя,
Берасце.

Да 155-годдзя паўстання 1863 г.

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

З ліста пасля аблогі Парыжа выпісваю толькі тое, што адносіца да той аблогі¹³⁴.

"Пасля сяданскай парызы і пасля авгвішчэння рэспублікі¹³⁵ палікі стараліся сфермаваць асобны абарончы аддзел, але гэта ім было рашуча забаронена¹³⁶. З той нагоды мы мусілі паразіцідацца на розных батальёнах. Да аднаго з такіх, а менавіта да нацыянальнай гвардыі дзеіных ці рухомых батальёнаў я запісаў пад нумарам 115, што мне дало магчымасць браць удзел у вылазках гэтых батальёнаў супраць аблажыўших горад немцаў. (Наогул нас бераглі). Таму мы прынеслі Францыі меншую карысць, чым хацелі, за прытулак, які яна дала бадзягам.

Абаронныя сілы былі вялізныя і на працягу такога кароткага часу досыць добра арганізаваныя. Пры такіх мочных фатыфікацыйных збудаваннях і пры такім шчырым, гарачым запале здавалася ўсім, што абарона надзеяна і мы будзем мець найлепшыя ад той абароны вынікі. А аднак мусілі здацца. Прычына гэтага, як мне здаецца і наколькі сам бачыць мог, былі недалёкасць і няздольнасць камандзіраў. Можа б грамадская думка ім гэта выбачыла, бо не іхняя была віна, што яны аказаліся на неадпаведных пасадах. Але што найгоршае, іх падазравалі ў злой волі.

У туго хвілю, калі да вас пішу, той урад ужо не дзейнічае. Уцёк у Варшаву¹³⁷. На вуліцах барыкады, стральба, расстрэлы - поўны хаос. Цяжка адгадаць, чаго хочуць, да чаго імкнутца, адзін час можжа гэта прайсніць. Але наісмутнейшым, найагаднейшым ёсць выгляд братабойчай вайны, забойстваў, авбінавечанняў і братній нянавісці. Як бы я ахвотна кінуў ўсё і ўцёк ад таго віду.

Дадам яничэ некалькі слоў пра апошнія часы, а да кладнай дні бамбардзіроўкі

¹³⁴ У перыяд французска-prusкай вайны немцы аблажылі Парыж ад 19.IX.1870 да траўня 1871, няздольнасць на ранейшыя перамір'я.

¹³⁵ Пад уражаннем прайгранай бітвы пад Сяданам (2.IX.1870) і ўзяцца ў няволю Напалеона III французы аб'явілі дэтранізацыю імператара і авбясцілі рэспубліку (4.IX.1870).

¹³⁶ У жніўні і верасні польская эміграцыя намагалася атрымаць згоду на ўтварэнне польскага аддзела на баку французскай арміі. Французскі ўрад, не хочучы пасаваць свае адносіны з Расіяй, згоды не даў.

¹³⁷ Пасля выбараў 8.II.1871 г. быў утвораны ўрад, які эвакуяваўся з Парыжа пасля 17 сакавіка ў сітуацыі нарастання рэвалюцыйнага напружання ў сталіцы.

¹³⁸ Гарсоны (з франц. garsons) - хлопцы.

¹³⁹ Су - манетная адзінка ў тагачаснай Францыі.

¹⁴⁰ Фунт - каля 0,4 кг.

¹⁴¹ Папулярны тыднёвік, які выходзіў у Варшаве з 1859 г.

¹⁴² 29.I.1871 г. (день пасля падпісання Парыжскай канвенцыі з прускамі пра спыненне збройных дзеянняў) Часовая камісія польской эміграцыі выдала адозву, якая заклікала палікаў, што змагаліся ў французскіх частках, скласці зброю.

¹⁴³ Французская ўрадавае войска (варсальцы) ўвайшло 21 траўня. 27 і 28.V мелі месца масакры камунараў.

¹⁴⁴ На баку рэвалюцыянероў змагалася шмат палікаў, таксама сярод камандзіраў, адсюль пераслед палікаў урадам.

¹⁴⁵ A droite! A gauche! (франц.) - На права! На лева!

¹⁴⁶ Песня Вінцента Поля, "Спей з магілъ" з прысвечанага Лістападаўскуму паўстанню цыклу "Песні Януша" (Парыж, 1835); музыка Фрыдарыка Шапэнна (воп. 74, но 17).

¹⁴⁷ Антокаль, у XIX ст. прадмесце, цяпер квартал Вільні; Бекешавая і Трыкрыжская - горы, якія атачаюць Вільню; Вілія (літ. Neris) - рака, якая цячэ цераз горад.

¹⁴⁸ Гаворка пра вырак з 1848 г. Прыгавораных везлі цераз горад на адкрытым возе ў суправаджэнні войска, жандармаў і ката. Затым была праведзена публічная экзекуцыя, якая палягала ў даванні прыгавораным аплявух і ламанні над галавой шаблі на знак страчанага шляхецкага тытулу.

¹⁴⁹ У заходніх губерніях былі два корпусы кадэтаў: у Берасці Літоўскім і ў Полацку.

Апалонія з Далеўскіх Серакоўская

а восенню ўжо біцца не было каму.

У спаміны

Парыжа. Не была яна токою страшнай, як можа здацаца. Бомбы не дасягали нават да маловы горада, у другой частцы Парыжа можна было быць спакойным, што ні адзін снарад не дастане, чаму спрыяла як мясцовасць, так і адлеглосць умацавання, якія бараці горад.

Я жыў, аднак, у той частцы, якую наймацнейшы бамбардавалі. Упала пяць бомб на маю вуліцу. Адна з іх сарвала суседні дах; наступныя як найспакайнейшыя праятлілі над дамамі. Пасля некалькіх дзён мы асвоіліся з бамбардаваннем. Гарсоны¹³⁸ навыперацікі ганяліся за асколкамі бомб, за якія плацілі на некалькі су¹³⁹, каб імі аздобіць біору, камін або схаваць на памяць. У апошнія часы мы адчуваю вялікі недахоп харчавання, а яшчэ больш паліва. За фунт¹⁴⁰ дроў плацілі каля трох грошаў, і то ледзь зможна было дастаць па білетах і ў адпаведнай колькасці. Індык - 200 франкаў, фунт сабачага мяса - 5 франкаў. Не адчуваю найменшай зрызоты сумлення, спажывачы сабаку ці кату; пераконаючы сябе, што гэта прадрассудкі і забабоны людскія. Калі будзеце калі - не будзь у абложаным горадзе, памятайце, што сабаки на малых нагах, з кароткім пыскамі на шмат смачнайшыя за бульдогаў і п'явак. Спачатку хаваўся, ядучы тыя прысмакі, потым знайшліся больш ахвотнікі. Запрашаючы на мяны пачастунак, рабілі адзін другому ўзаемны штуку. Цяпер вялікая рэдаксць у Парыжы сабака, а яшчэ большая ком.

Я меў у той час трохі размежаваных грошай. Цяперашня хвіля была найбольш адпаведнай для іх спажывання. Аддаў прытым усе свае найлепшыя рэчы ў заклад. Так што ўхвілю аблогі было ў мяне

Ліст прысланы цераз эміграцыю ў руку Людвіка Еніке, рэдактара "Тыднёвіка ілюстраванага"¹⁴¹, усе пасля смерці Канстанціна Далеўскага, сведчыў пра яго вялікія мужнасць і адвагу, паказаныя падчас вылазак гвардзейцаў на асаджаных немцаў. Да гэтага ліста далучылі лямпу, захопленную гарэзушай перед вачымі нямецкага каменданта форта.

Ліст прысланы цераз эміграцыю ў руку Людвіка Еніке, рэдактара "Тыднёвіка ілюстраванага"¹⁴¹, усе пасля смерці Канстанціна Далеўскага, сведчыў пра яго вялікія мужнасць і адвагу, паказаныя падчас вылазак гвардзейцаў на асаджаных немцаў. Да гэтага ліста далучылі лямпу, захопленную гарэзушай перед вачымі нямецкага каменданта форта.

Ліст прысланы цераз

каля 300 франкаў, што на тых часы была значная сума. Хапіла багацею на паўтара індык! Жыццё лагернае, жарнерскае, злучанае з надзеяй, ажыўляла мяне. Адчуваю сябе здаравайшым".

Камуна, пагражаячы смерцю, прымушала палікаў, якія нарадзіліся ў Францыі, уступаць у яе шрагі. Міцкевіч Уладзіслаў, хочучы пазбегнучы таго прымусу, выехаў у Брусьель, абавязаўшы Канстанціна пайшоў у адстайку і вярнуўся на даўніе месцы. Падчас грамадзянскай вайны і кіраўніцтва камуны не браў нікага ўдзелу. Перажыў за тое, што не могучы пакінуць Францыі, мусіць быць сведкам братазабойчай вайны.

Дня 27 траўня¹⁴³ пасля ўходу арміі ў Парыж нейкі чалавек, нядобразычлівы да гаспадара дома, у якім была кнігарня, данёс, што з таго доўма быў стрэл. Данясенне было зусім фальшивы, нягледзячы на гэта, улады хутка даведаліся, што там жывуць палікі, загадалі іх забраць.

У той час у Канстанціна жыў Вірніцкі, якому ён у сваім пакойчыку пра літасць даваў паратунак. Забралі абодвух. Прывялі за некалькі дзясятак кроку да Люксембургскага палаца. Там капітан з арміі выконваў абавязкі цэлага трывалага. Звычайна пыталіся прозвіща. У тых часы польскае імя было дастатковым дадавадам віны¹⁴⁴. Абвінавачаны чуў толькі два выразы, вымаўлянныя манатонна, абыякава: "A droite! A gauche!"¹⁴⁵ Тыя, якіх накіроўвалі направа, адходзілі вонкі горада, той час заслані на памяць. Канстанцін меў што яму распавесці. Ад сёмага года жыцця ён жыў у Вільні пры старэйшых братах Францішку і Аляксандру на Бакштце, у доміку, які належыў некалі сям'і Ходзькаў. Уходзілі туды праз малую брамку ў тоўстым муры, які акаляў сад і цягнуўся пад гару ў бок Росы. У найвышайшым яго пункце ўздымаўся малы двухпавярховы домік. У той час першы паверх стаяў пустым; на другім паверсе ў двух пакоях жылі перад самым зняволеннем браты Далеўскія. З аднаго боку быў від на Росы і далёка расцягнутыя зялёныя лісці; з другога - на разасланы горад з Антоклем, Замкавай гарой, Бекешавай, Трыкрыжскай і берагамі Вілії¹⁴⁷.

У тых то пакойчыках зірвалася звязкавая моладзь (Братні звяз моладзі на Літве). Тут малы Костусь быў неаднократна сведкам таго, што стала галоўнай мэтай жыцця яго двух старэйшых братоў; тут першы раз бачыў уварванне ноччу паліцыі, пераграт і арышт. Апрача тых, атрымаў яшчэ шмат іншых, датуль яму невядомых уражанняў, якія від вожаных па вуліцах Вільні палітычных вязняў: Рэнера, Гофмайстра і Багуслаўскага¹⁴⁸. Бачыў праяўленыя на тварах жыхароў пагрозу, абуэрнне і жаль, чуў іхнія апавяданні пра катаванні палкі Рогра. Уражанні твая зрабілі надвор'е ў душы дзіцяці і быly напоўненыя негадай таго, што ў нашым дзяцінстві коле рабіліся дзіўныя рэчы, напрыклад, у першы раз зіцусік паславаў 1862 годзе:

Лісце з дрэва аблітае,
што вырасла на волі.
Над магілою спявае
птушка з-над поля:
"Не было, не было,
Польша, ішчанся табе,
Усё, як сон, прыйшло,
А дзеці ў труне".

У агні гарады,
папалены сёлы,

О, Польша-краіна,
каб нашыя браці,
што за цябе гінучь,
узяліся за працу,
каб па жмені зямлі
з Айчыны забраць,
далонімі б маглі
ўсю Польшу падніць.

Ды сабрацца з сілай
маем шанец цымяны,
бо здройцаў прыбыла,
а люд збіт паслухмани.

Спяваючы ў той час, не
думала, што блізкі час, у якім
нам суджана сцвердзіц ахвяраю
ўсяго жыцця праўду тых
слоў.

Некалькі кароткіх успамінаў пра брата
Цітуса і апошнія ўражанні перад пакіданнем
Вільні назаўсёды

З жыццё і шчасце аднаго з братоў, жыццё і шчасце ўсіх шасці сяцёў. Мы гаварылі і пачуваліся б шчаслівымі, калі б нам Бог дазволіў тყы слова замяніць на дзеянне. За ту нашую вялікую любоў браты нашыя плацілі нам сардичнай чуласцю, дабратой і даверам.

У памяці маёй бачу дваіх малодых: Канстанціна і Цітуса ў часы нашых загарадных вылазак з маці, якія ішлі перад намі. Канстанцін абдымае шыю Цітуса сваёй рукой, які, заглядзеўшыся на прамоўцу, не чуе нашых галасоў, што клічучы пабегаць. А Канстанцін меў што яму распавесці. Ад сёмага года жыцця ён жыў у Вільні пры старэйшых братах Францішку і Аляксандру на Бакштце, у доміку, які належыў некалі сям'і Ходзькаў. Уходзілі туды ў школу кадэтаў Цітуса. У школу кадэтаў Цітуса сваёй рукой, які, заглядзеўшыся на прамоўцу, не чуе нашых галасоў, што клічучы пабегаць. А Канстанцін меў што яму распавесці. Ад сёмага года жыцця ён жыў у Вільні пры старэйшых братах Францішку і Аляксандру на Бакштце, у доміку, які належыў некалі сям'і Ходзькаў. Уходзілі туды ў школу кадэтаў Цітуса. У школу кадэтаў Цітуса сваёй рукой, які, заглядзеўшыся на прамоўцу, не чуе нашых галасоў, што клічучы пабегаць. А Канстанцін меў што яму распавесці. Ад сёмага года жыцця ён жыў у Вільні пры старэйшых братах Францішку і Аляксандру на Бакштце, у доміку, які належыў некалі сям'і Ходзькаў. Уходзілі туды ў школу кадэтаў Цітуса. У школу кадэтаў Цітуса сваёй рукой, які, заглядзеўшыся на прамоўцу, не чуе нашых галасоў, што клічучы пабегаць. А Канстанцін меў што яму распавесці. Ад сёмага года жыцця ён жыў у Вільні пры стар

Леанід Лаурэш

Фелікс Стакевіч

Стакевіч (Стакевіч)
Фелікс Іванавіч, псеўданім "Аганек", нарадзіўся 2(14).12.-1879 г. у мястечку Шчучын Лідскага павета.

Пра сваё паходжанне Фелікс Стакевіч пісаў: "З сям'і з польскім патрыятычным традыцыямі - з дзіцячых гадоў я выхоўваўся ў польскай нацыянальнай сведамасці. Бацька мой па прафесіі землямер ("каморнік") янич за 1848 год адбыў пяць ці шэсць год цвердзі ў Вусьць-Каменагорску, а маці займалася научаннем па-польску дзяцей, што тады было забаронена (нарадзіўся я ў 1879 годзе). Трэба аднак адцеміць да гонару мясцовы уладаў і местачковага (Шчучын Лідскага павету, цяпер павятовы горад) расейскага грамадства - бацюшкі, вучыцеля і іншага чынавенства - што яны глядзелі на гэта скрэзъ пальцы і з гэтай прычыны асаблівых прыкрасіяў бацькам не рабілі. Першая мова моя была польская, і выхаванне ў бацькоўскім дому было ў духу польскага патрыятызму. У гімназію мянэ завезлі аж у Пецярбург, і з таго часу я досьці рэдка бываў у хате"¹. Вучоба ў гімназіі ў Пецярбургу прыпала на 1891-1900 гг.

Яшчэ ў гімназіі пачаў займацца грамадскай дзеянасцю, разам з іншымі вучнямі заснаваў бібліятэку і гурток па вывучэнні палітэканоміі. Таксама меў дачыненне да польскага нацыянальнага руху: "Яшчэ ў гімназіі я вучыў па-польску неўкіх дзяцей пецярбургскай бедноты, што ў складалі на мянэ старэйшыя студэнты, сябры польскай асветнай арганізацыі пад назовам, здаецца, "Oswiata Ludowa". У сям'і В., дзе я выхоўваўся ў Пецярбургу, у малодшых класах гімназіі і пазней я спатыкаў правадыроў ППС - Пілсудскага і Сулькевіча, чытаў "Przedswit" і "Robotnika"².

У 1900 г. паступіў на юрыдычны факультэт Пецярбургскага ўніверсітэта. За ўдзел у студэнцкім руху і демонстрацыях у лютым і сакавіку 1901 г. выключаны з універсітэта. Арыштаваны і высланы на радзіму пад нагляд

паліцыі, тут займаўся прыватнай настаўніцкай працай: "Гэты час, можа, найбольш спрычыніўся да майго беларускага нацыянальнага ўсведамлення. Прыгледаючыся да вясковага народу, я пачаў меркаваць, што народ гэты, які цігнуць у свой бок і расейцы, і палякі, не ёсць ані расейскі, ані польскі, і што я, як сын "каморніка" (землямера), які век працаваў на беларускай вёсцы, узгадаваўся коштам гэтага народа. Усё ж такі, нацыянальна, я не лічыў сябе беларусам"³.

У Шчучыне нагляд за маладым "палітычным" меў становы прыстаў, "на паходжанні юзэйскі барон, які ажаніўся з полькай і дзеци якога вучыліся ў маёй маці па яе праграме. Зразумела, што надзор гэты не сцясніў маіх рухаў, прынамсі, у бліжэйшай ваколіцы. Местачковая жансармы таксама мелі нагляд за мной. Здарылася так, што я неўкі час прафесіяў у якасці вучыцеля ў суседнім маёнтку, вёрст за 20 ад мясцёчка. Жандарм, добра не бачыўши мянэ, прыйшоў да прыстаўа, пытуючыся, дзе я знаходжуся. Прыстаў не захадзіў даць яму ніякіх вяслінення"⁴.

Ёсць меркаванне, што ўлетку 1901 г. на маёўцы Стакевіча навірнула на беларускі шлях Алайза Пашкевіч⁵. Сам Стакевіч пісаў пра знаёмства з Цёткай: "Таго ж лета, быўши настаўнікам у маёнтку Грабіцкіх, на маёўцы і вечарыне ў маёнтку аднаго татарына я пазнаёміўся з Цёткай Пашкевічанкай, пазней Кейрысавай. Шмат пазней яна казала, што гаварыла са мной у беларускай справе, але я не помню пра гэта. Магчыма, аднак, што гэта гутарка пакінула свой след". У іншых успамінах: "У гэтым жа годзе летам я пазнаёміўся з Але́йзіяй Пашкевічанкай, спатыкаўшыся на неўкай маёўцы. Пазней яна казала мне, што вяла са мной

гутарку па беларускім нацыянальному пытенні"⁶.

Абшарніку Грабіцкаму Эдуарду Антонавічу належала маёнтак Сіткаўцы, які знаходзіўся недалёка ад Новага Двара. Грабіцкі меў 600 дзесяцін зямлі (для параўнання, сусед Грабіцкага, бацька Вацлава Іваноўскага - Леандр Іваноўскі з Лябёдкі меў 400 дзесяцін, а бацька Алаізы Пашкевіч - Сцяпан Войцехавіч Пашкевіч - 126 дзесяцін зямлі)⁷.

У восень 1902 г. Фелікс Стакевіч зноў прыязджае ў Пецярбург, і тут ад "знаёмых студэнтаў палякаў-пэўэсцяў" даведаўся аб існаванні сярод студэнтаў гуртка беларусаў. Гэтае вестка і зрабіла ўважею пералом у бок беларускай нацыянальнай сведамасці. Тыя ж пэўэсцяў і навязалі маю лучнасць з гэтым гуртком. З ліку сябру тагачаснага гуртка я прынамінаю Вацлава Іваноўскага, братоў Луцкевіча і Ма-

лецкага, апошняга толькі па праўнічы. ... У гэту ж зіму ці ў наступным годзе сябры гэтага гуртка стварылі арганізацыю пад назовам "Беларускай Рэвалюцыйнай Грамады"⁸.

У 1902 г. наш герой працаваў у прыватнай натаўральнай канторы ў Марыупалі.

Аnton Lutkevich успамінаў: "У 1903 годзе восені ў Пецярбургу стварылася беларускае рэвалюцыйнае ядро, у якім, апрача нашае тройкі, быў рад наўвыдатнейшых прастаўнікоў нашай краёвасці... у Вільні пад уплывам Вацлава Іваноўскага далучаецца Але́йзія Пашкевічанка, пасля па мужу Кейрысавая, мянушка "Цётка" (з-пад Vasiliyshak, у Лідчыне), Фэлюк Стакевіч, мянушка "Аганек" (са Шчучына, у Лідчыне)"¹⁰.

Вясной 1903 г. Стакевіч выязджае з Пецярбурга (працаўца на Прывладажскіх каналах) і часова траціць сувязь з беларускім рухам. "Спатыкаўся я з беларусамі толькі пры рэдкіх і кароткіх пабыўках у Пецярбурзе". I толькі вясной 1905 г. пасля аднаўлення вучобы ва ўніверсітэце Вацлава Іваноўскі працаваў яму "узыцца за друкарскую тэхніку ў Беларускай Рэвалюцыйнай Грамадзе і з гэтай мэтай падехаў за граніцу ў Кракаў на навуку. Перад выездам у Кракаў я пачаў дахаты. Тут мянэ не адведаў Бурбіс, з якім я дагэтуль не быў знаёмы. ... У дзень свайго прыезду пад ноч ён здолеў склікаць невялічкую сходку, відаць маючы ўжо навязаную лучнасць з местачковым бундам. Было на гэтай сходцы колькі асоб жыдоўскай моладзі і батракоў з маёнтка ўласніка маётка Шчучына, князя Друкага-Любецкага -

ППС у Вільні. "Прывёз друкарскі станок у Менск я ў навагоднюю ночку, запакаваўшы ў коўдры і ўвязаўшы ў рэмні. На Тарговай вуліцы (каля Нізкага Рынку) знайшлі пакойчык пад друкарню, ды тамака і за сеј, прыехаўшы месяцы праз два з Вільні, "Аганек" (Стакевіч)", - пісаў Anton Lutkevich.

На пачатку траўня 1906 г. Фелікс Стакевіч пераехаў у Менск і заняўся тут друкарскімі справамі: "Прылады да адбівания прыйшлися рабіць больш прымітывнай - вал, які хадзіў па рэйках. Памоцнымі ў гэтым нам былі грабрэй"¹⁴.

Друкарня месцілася ў кватэры калі Нізкага Рынку, па Гандлёвой вуліцы, д. 40. Працаўаў ў друкарні адзін Стакевіч, і ў дзень друкавалася не больш за 400 улётак. На першым паверсе дома, дзе месцілася друкарня месціўся шынок, і друкар, каб прадэманстраціаць, што яму няма чаго хаваць, згадзіўся трymaць запас гарэлкі шынкера. Прыходзіў і паліцэйскі прыстаў, але нічога падазронага не заўважыў.

Друкарня пад назвай "Аганек" (адсюль і псеўданім Стакевіча) працавала цэлы год (да жніўня 1907 г.), выпусціла цэлы шэраг улётак і пракламаций. Для гэта было знойдзена паразуменне з ППС, гэта партыя мела ў той час вельмі добрую амерыканскую друкавальную машыну, на якой можна было надрукаваць да 3 000 старонак у дзень: "Час быў гарачы, работа вялася напружаная, часта прыходзілася працаўаць і ў начы, прынамсі рабіць набор, а часам і адбіваць на машыні. Па статыстыцы, якую вёў мой сябры пэўэсавец за два месяцы, што існавала друкарня, лістапад-снежань, мы адбілі да ста тысячай друкар, штамт з якіх адбівалі на два бакі. Між друкар беларускіх адбілі рэвалюцыйныя вершы Цёткі - "Хрэст на свабоду" і інші. Колькі дзён працаўаў у нас і наборы грабрэй, які набіраў пэўэсцяўскія адоўзы ў жаргоне. Між іншым, нам цяжка было паразумевашца з гэтым наборышкам, бо ён гаварыў толькі на жаргоне"¹⁵.

Восені 1907 г. Стакевіч вёў школку ў мястечку Івянец - группу з дзесяці хлопчыкі і дзяўчынек, ён рыхтаваў іх да экзамену ў 4-ты клас гімназіі.

З 1908 г. Фелікс Стакевіч працаўаў сакратаром менскіх адвакатаў Шабуні і Дзэмідовіча ў Ігумене. Адвакаты прыязджалі туды штомесяц на сесіі павятовага з'езду земскіх начальнікаў і на вызначыні сесіі Акруговага суда. Там Стакевіч разам з былим студэнтам Сяргеем Мальцавым, сынам павятовага лекара, і нейкім настаўнікам яўрэйскай школы начальнікам яўрэйскай грамадскай рознамоўнай бібліятэкі, прыцягнуўшы да гэтага мясцоўшчыны. У Ігумене працягнуў 8 месяці, атрымаўшы пасведчанне аб "благонадежности", поехаў да інжынера Басацкага ў Ноўгарад працаўаць гідратэкнікам, пад кіраўніцтвам якога працаўаў на прыладажскіх каналах, "а ўвосень таго ж года, застаяўшыся на работе, запісаўшы ўніверсітэце на юрыдычны факультэт. На працягу ўсяго ўніверсітэцкага курсу да 1913 г. не толькі ў часе навігаций, але і ў зімнюю пару працаўаў на правінцыі - у Ноўгарадзе і на рэках Волхаве, Пале і Ловать. Таму, утрымоўваючы з пецярбургскім беларусамі, я не прымаў значнага ўдзелу ў беларускім руху. Сярод беларусаў значную ролю адыгрываў кусташ універсітэцкай бібліятэкі, прафесар каталіцкай Духоўнай Акадэміі Эпімах Шыліла. Пры ім гуртаваліся беларусы-студэнты, якіх ён падтрымоўваў на матэрыйльна.

(Працяг у наст. нумары.)

Аўтар удзельніцы з кансультатыўнай дапамогой з матэрыяламі для артыкула выбітному беларускаму гісторыку Анатолію Сідарэвічу.

¹ Стакевіч Ф. І. З мінушчыны беларускага руху // Беларускі летапіс. 1937. № 6-7. С. 132-134.

² Там жа.

³ Там жа.

⁴ Успаміны Ф. Стакевіча з асабістага архіву Анатоля Сідарэвіча.

⁵ Сідарэвіч Анатоль. Жывым на Лубянку не трапіў // <https://nn.by/?c=ar&i=119335>

⁶ Там жа.

⁷ Стакевіч Ф. І. З мінушчыны беларускага руху // Беларускі летапіс. 1937. № 6-7. С. 132-134.

⁸ Списки лиц, имеющих право участвовать в выборах в Государственную Думу 4-го созыва. По Лидскому уезду // Виленские губернские ведомости. 1906. № 90. С. 17., 20.

⁹ Там жа.

¹⁰ Луцкевіч А. За дваццаць пяць гадоў (1903-1928): Успаміны аб працы першых беларускіх палітычных арганізацій. Беларуская рэвалюцыйная грамада. Беларуская сацыялістычная грамада. Вільня, 1928. С. 10.

¹¹ Стакевіч Ф. І. З мінушчыны беларускага руху // Беларускі летапіс. 1937. № 6-7. С. 132-134.

¹² Стакевіч Ф. І. З мінушчыны беларускага руху // Беларускі летапіс. 1937. № 8. С. 176-178.

¹³ Луцкевіч А. За дваццаць пяць гадоў (1903-1928) ... С. 23.

¹⁴ Стакевіч Ф. І. З мінушчыны беларускага руху // Беларускі летапіс. 1937. № 8. С. 176-178.

¹⁵ Стакевіч Ф. І. З мінушчыны беларускага руху // Беларускі летапіс. 1937. № 9. С. 199-201.

Фестываль, які працягвае традыцыі графіні Габрыэлі Пузыні

У пасёлку Беразінскім

Маладзечанскага раёна пра-
йшоў ужо трэці пад ліку міжкан-
фесційны фестываль хрысціян-
скай культуры Laudato Si. 10-
11 жніўня ён прыняў больш за
120 гасцей.

10 жніўня ў Менскім
абласным краязнаўчым музеі ў
Маладзечне адбылася першая
частка фестывалю, якая ўклю-
чала прагляд дакументальных
стужак Юрыя Гарулоўса і Сяргея
Гараеўскага. Стужкі С. Гараеўскага закраналі сур'ёзную
сацыяльную тэматыку: першая
была пра аборты, а другая -
пра выхад з наркатачнай за-
лежнасці. Адбылося адкрыццё
мастацкай выставы "Дабрасла-
ўленне" Лявона Грышку. Ды-
рэктарам фестывалю выступіў
Аляксандар Віслаўскі, былы
ўдзельнік ансамбля "Пес-
ніary".

11 жніўня адбыўся
канцэрт выканаўцаў хрысціян-
скай музыкі і спеваў. У ім ўзялі
удзел: Вадзім Кулік, Лізавета
Вішняк, гурты "Пілігрімы",
"Рыбы", "Laudans", "Spasenie",
"Селах". Імпрэзу вялі Юры
Навіцкі і Алена Страшковіч.

Арганізатор свята,
пробашч парафіі у Беразін-
скім і ў Палачанах ксёндз-ка-
нонік Сяргей Бараўнёў распа-
вёў пра гісторыю мясціны,
якая прымала фестываль, і пра
сваё служэнне:

- Наша парафія невялі-
кая, але яе гісторыя пачыналася
ў 1443 годзе. Тады яна называ-
лася Гарадзілава. Пасёлак Бе-

Маёнтак графіні Габрыэлі Пузыні

разінскае ўзікі 50-х гадах мі-
нулага стагоддзя, калі пабуда-
валі торфабрыкетны завод, і
палову населенага пункта Га-
радзілава назвалі Беразінскім.
У мінулым у гэтай мясцовасці
жыла і дзейнічала выдатная
асоба, якая мела вялікае зна-
чэнне для культуры ў XIX-м
стагоддзі - уладальніца маёнтка
графіні Габрыэлі Пузыні, па-
этка і пісьменніца. Сюды пры-
язжалі творчыя людзі, яе бліз-
кія сябры: Станіслаў Манюш-
ка, Тамаш Зан, графы Тышке-
вічы, князі Агінскія, Ян Чачот,
Ігнат Дамейка, Уладзіслаў Сы-
ракомля і ладзілі тут салонныя
вечары.

Графіня была пахавана
пры старым касцёле, але ён
позней быў знішчаны. Засталася
стара зарослая сажалка. Ка-
таліцкія могілкі былі перако-
паныя і часткова захаваліся,
праз могілкі пракладзена новая
дарога. Новы касцёл мы адбу-
давалі ўжо на іншым месцы.

Наш фестываль у Бе-

Касцёл Божага Цела ў Беразінскім

разінскім - працяг мінулага,
таго, што адбывалася раней.
Хацелася б, каб літаратары,
музыкі, мастакі збраліся тут,
каб праславіць Бога, таму фес-
тываль называецца Laudato Si
(Будзь праслаўлены, Госпадзе).
Габрыэлі Пузыні была вельмі
пабожнай, яе пісьменніцкі псе-
ўданім гучай: у Імя Божае. Збор-
нік яе вершаў у перакладзе
Ірыны Багдановіч выйшаў у
2018 годзе ў найлепшай якасці
і ўдзельнічаў у кінжальным кірмашы
ў Варшаве. Графіні Габрыэлі
стараўся не толькі захава-
ць веру, але памно-
жыць і падзяліцца з іншым. Яе
спадчына перадалася новым
пакаленням, і цяпер мы адра-
джаєм даўно забытага.

Першы фестываль у
2016 годзе быў цалкам музыч-
ным. Новы яго фармат аўяд-
ноўвае не толькі музыку, але і
прадстаўнікоў розных сфер
культуры. Сёлета мы запрасілі
кінарэжысёраў, якія паказвалі
свае стужкі ў Маладзечне. Ля-
вон Грышук разгарнуў выста-
ўку, якая працягвае дзеяні-

Удзельнікі фестывалю

чыць. У Беразінскім адбыўся
вялікі канцэрт. Мы абапіраем-
ся на Провід Божы. Усё тое,
што робіцца, робіцца нездা-

рма. Ёсць Божае дабраслаўленне
на тое, каб Беларусь была
пригожай і дагледжанай!

Эта залежыць ад усіх

нас разам узятых, ад таго, як

мы ставімся да сваёй зямлі, да
сваёй мовы, культуры, да одно-
сінай паміж сабой. Усё гэта ве-
льмі шчыльна звязана. Трэба
быць даверлівым да канца Богу,
і тады ўсё атрымліваецца!

Я нарадзіўся і вырас у
Маладзечне. Ніколі не думаў,
што буду пробашчам парафіі,
дзе служыў ксёндз, які мяне
хрысціў - Ян Такарскі. Ён
прайшоў праз сталінскія лаге-
ры. У Беразінскім ён служыў
у старым касцёле падчас Другой
сусветнай вайны. Я вучыўся
у школе, год працаўаў на
заводзе і рыхтаваўся да паstu-
плення ў Політэхнічную ака-
дэмію.

Правучуўшыся год, я
пакінуў акадэмію і паступіў у
семінарыю ў Гародні. У 1997
годзе мяне высвяцілі на свята-
ра, і 25 траўня 1997 года ад-
былася мая першая імша. Да-
водзілася служыць на Магілё-
ўшчыне, у Бабруйску, Чаву-
сах, Мсціславе, Шклове. З 2005
служу ў Беразінскім. За апош-
ніе дзесяцігоддзе мы пабуда-
валі касцёл Божага Цела і кас-
цёл святога Роха ў Палачанах.
Першы музычны фестываль
прайшоў на нашай зямлі ў 2016
годзе.

Наш фестываль мае
шэраг крэтырыяў. Ён праводзіцца
без агітацыі і без палі-
тыкі, у ім удзельнічаюць прак-
тыкуючыя вернікі. Яны павін-
ны мець рэкомендацию мясцо-
вага святара ці пастара. Гэта
будзе гарантый таго, што вы-
кананне будзе чыстым. У нас
зона свабодная ад алкаголю і
тютуну. Мой дэвіз: "Далучай-

Ксёндз Сяргей Бараўнёў

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даўна.

Адрас для паштовых адправлений:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная камітэта:

Алена Анісім, Юрасік Бабіч, Юлія Бажок,
Марыя Баравік, Аляксей Карпенка, Эла Оліна, Ігар
Пракаповіч, Аляксей Пяткевіч, Станіслаў Суднік,
Павел Сіцко, Людвіка Таўгень, Алег Трусаў,
Дзяніс Тушынскі, Аляксей Шалахоўскі.

<http://naszaslova.by/> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbm-mova.by/>
<http://nashaslova.mns.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор
і дакладнасць прыведзенай інфармацыі.
Рэдакцыя рукапісы не вяртае.

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.

231300, г. Ліда, вул. Ленінскую, 23.

Выдавец: Установа інфармацыі "Выдавецкі дом ТБМ".

Газета падпісана да друку 20.08.2018 г. у 17.00. Замова № 2298.

Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 1500 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 2,03 руб., 3 мес.- 6,09 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.

ся!" Калі кожны пачне агіта-
ваць, гэта не будзе свята рада-
сці і маства.

Эла Дзвінская,

фота аўтара i Catholic.by.